

BOLANI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHDA OTA-ONANING MAS'ULIYATI

Abdullayeva Dilbar Ubaydullayevna

*Toshkent davlat pedagogika universiteti Psixologiya
kafedrasi dotsenti, psixologiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD)*

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilada bolani maktabga tayyorlashning o'ziga xos jihatlari, bolani maktab ta'limiga tayyorlash jarayonida yuzaga keladigan muammolar hamda bu borada ota-onalarning asosiy vazifalari borasida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: oila, bola, ota-ona, maktabga tayyorlash, psixologik tayyorlik, faoliyat, xususiyat, tasavvur.

Har qanday ota-ona ham o'z farzandining maktabda yaxshi o'qishini va keyinchalik hayotda o'z o'rnini topishini xohlaydi. Lekin hamma ota-onalar ham bolani maktabga qanday tayyorlash kerak, buning uchun unga nimalarni o'rgatish kerakligini bilavermaydilar.

Maktabga borish bolalarning hayotida juda katta voqeadir. Maktab hayoti bolalarga yangi bir dunyoni ochib beradi. 6-7 yoshli bolalar uchun yangi faoliyat bo'lgan o'qish ulardan yangi sifat, xususiyatlarga ega bo'lishlarini talab etadi. Bog'chadan maktabga o'tishlari natijasida kattalar bilan bo'lgan munosabatlarida ham birmuncha o'zgarish yuz beradi. Shuni ham nazarda tutish kerakki, bola maktabga o'tishi bilan uning ijtimoiy holatida ham o'zgarish ro'y beradi.

Bolani maktab ta'limiga psixologik tayyorlash haqida so'z borar ekan, shuni nazarda tutish lozimki, bola hayot faoliyatidagi rivojlanish bosqichlarining barchasi uni maktabga va muvaffaqiyatli o'quv faoliyatiga psixologik tayyorlashga asos bo'ladi. Bundan, bolani maktabga boshqacha qilib aytganda, hayotning keyingi bosqichlariga tayyorlash butun bir maktabgacha bo'lgan yosh davrida amalga oshirilishi lozim, degan xulosa kelib chiqadi.

Bolalar ota-onalariga va kattalarga dastlab «bu nima?» degan savol bersalar, keyinroq ular «nima uchun?» degan savol bilan murojaat qiladilar. Ota-onalarning vazifasi bolaning barcha savollariga erinmasdan javob qaytarish, tushunmagan narsalarini tushuntirishdan iborat. Ota-ona o'zining tashqi ko'rinishi va xulq-atvorlarida bolaning berayotgan savollariga qiziqayotganligini namoyon qilishi kerak..

Biroq shuni ham ta'kidlab o'tish lozimki, agar bolada atrof-muhitning turli sohalari, narsalar, hodisalar haqida taassurot va amaliy hayot tajribasi yetarli bo'lmasa, u holda bolada hech qanday savol tug'ilmaydi. Bu esa, bola maktabgacha yosh davrida ko'p narsani ko'rishi, eshitishi, ko'p yurishi, sayr qilishi, qisqa qilib aytganda, ko'proq

taassurot olishi kerakligini anglatadi. Har kuni bir xil vaziyatda, bir xil faoliyatda, bir xil o'yinlarni o'ynash, bir xil odamlar bilan muloqotda bo'lish bolalarda bilish faoliyatini sekinlashtiradi.

Bu davrda bolaning obrazli va emotsional xotirasi rivojlanadi, shaxsining yo'nalishi kattalar hayotiga qaratilgan bo'ladi, bilishga bo'lgan qiziqishlari kuchayadi. Maktabda o'qish istagining sabablaridan biri katta bo'lish xohishidir. Shu sababli ota-onalar bola bilan o'zaro muloqotda bo'lganda undagi kattalik hissini qo'llab-quvvatlashlari kerak, ya'ni bolaga mas'uliyatli vazifalarni yuklash, uni rag'batlantirish, u bilan o'zaro tenglik asosida munosabatda bo'lish kabilarni amalga oshirishlari lozim.

Shu narsa diqqatga sazovorki, hamma maktab yoshiga to'lgan bolalar ham maktabdagi o'qishga birdek tayyor bo'lavermaydilar. Ayrim bolalar maktabga kelgach, yangi sharoitga tez kirishib keta olmaydilar. Ularda o'qish uchun qandaydir bir xususiyat yetishmayotgandek ko'pinadi. Bu o'pinda shunday bir savol tug'iladi. Bolalarni qay paytda psixologik jihatdan maktabdagi o'qishga tayyor deb hisoblash mumkin. Ayrim psixologlarning fikricha, bola maktabda o'qishi uchun atrofdagi narsa va hodisalarga doir anchagina tasavvurlarga ega bo'lishi hamda ma'lum darajada aqliy jihatdan o'cran bo'lishi lozim. Biroq u hayotda shunday voqealar uchraydiki, anchagina tasavvur boyligiga ega bo'lgan va hattoki yozish hamda o'qishni biladigan bolalar ham maktabdagi o'qishga tayyor bo'lmaydilar. Ular maktab va o'qituvchining talablarini bajara olmaydilar. Aksincha, ayrim bolalar yetarli tasavvur boyligiga ega bo'lmasalar ham, maktabda o'qib keta oladilar. Lekin, bundan maktabdagi o'qish jarayoni uchun ma'lum darajada aqliy jihatdan o'cran bo'lish maktabda dastlab o'qib ketish uchun eng zarur shartlardan biridir. Lekin bu bolaning o'qishga tayyor ekanligini aniqlashdagi hal qiluvchi omil emas, chunki bu yerda yosh masalasi ham mavjud. Boshqa bir olimlar, bolaning o'qishga tayyor ekanini aniqlashdagi asosiy narsa iroda sifatlarining yetilganligidir, deyдилar.

Maktabda muvaffaqiyatli o'qishning zarur shartlaridan biri bo'lgan mantiqiy bilish faoliyati maktabgacha yosh davridagi qiziquvchanlik asosida rivojlanishi mumkin. Bu yoshda bolalarni maktabga tayyorlashda ota-onalarning asosiy vazifasi - turli hayotiy vaziyatlarda narsa-hodisalarning umumiy va xususiy sifatlarini izlashga, ularning belgilarini taqqoslash va umumlashtirishga o'rgatishdan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bolalarni maktabga tayyorlashda ularning nqtqini o'stirish juda zarur shartlardan biridir. Shuning uchun ota-onalar bolalarini maktabdagi o'qishga tayyorlashda ularni so'z boyligini orttirishga, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishga, jummalarni to'g'ri va to'liq tuza olishlariga ahamiyat berishlari kerak.

Bu davrda bolani o'qish faoliyatining xususiyatlarini tushunishga yo'naltirish lozim. Buning uchun ota-ona bolalarning faoliyatini sxemalar, modellar tuzishga qaratishlari kerak. Bu bolani obrazli tafakkurdan mantiqiy tafakkurga o'tishiga yaxshi

yo'ldir, bu uning muvaffaqiyatli o'qishiga zamin bo'ladi.

Bolada maktab to'g'risidagi tasavvurlarning shakllanishi ham turlicha, kimdadir bu tasavvurlar ijobiy xarakterda bo'lsa, boshqalarida salbiy bo'lishi mumkin. Kattalar tomonidan maktab, o'qish faoliyati to'g'risidagi bildirilgan salbiy fikrlar keyinchalik bolalarni maktabga tayyorlashda qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun ota-onalar imkon qadar bolalarda maktab to'g'risida yaxshi taassurotlarning shakllanishiga harakat qilishlari lozim.

Maktabgacha bo'lgan yosh davrida bola hayot tajribalari bilan birga alohida bilim va ko'nikmalarni - o'qishni, yozishni, sanashni, sodda arifmetik amallarni bajarishni o'zlashtirib olishi mumkin. Lekin bu o'rinda ota-onalar ma'lum qiyinchiliklarga duch keladilar, chunki ular bolani o'qish, yozish, hisoblashga bo'lgan qiziqishini to'xtata olmaydilar, o'zlari esa o'qitish metodikasini yetarlicha bilmasliklari oqibatida bolada maktab to'g'risidagi adekvat tasavvurlarning shakllanishiga zarar yetkazishlari mumkin. Bunday bolani maktabda o'qitish qiyin bo'ladi. Shuning uchun ham ota onalar eng avvalo yozish, o'qish va hisoblashga o'rgatuvchi maxsus metodikalar bilan tanishishlari va shundan keyingina bolani maktabga tayyorlash bilan shug'ullanishlari lozim.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, bolada o'ziga ishonch bo'lgandagina, u erkin o'sadi. Boladagi o'ziga ishonch esa ota-onasining unga nisbatan bo'lgan muhabbatini his qilishidan kelib chiqadi. Ota-onalarning vazifasi-bolani o'zining imkoniyatlariga, muvaffaqiyatiga, o'zining kerakligiga ishontira olishdan iborat. Bolaga uning muvaffaqiyatini ko'rsata bilish, bu muvaffaqiyatni uning ongiga singdirish lozim. Bu esa uning maktab ta'limiga tayyorlashning asosiy sharti hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология: Учебное пособие для студентов вузов. - М., 2000. - 621 с.
2. Абрамова Г.С. Практическая психология: Учебное пособие. - Екатеринбург, 1998. -365 с.
3. Возрастная психология: от молодости до старости: Учебное пособие ля студентов и преподавателей учеб. завед / М. В Гамезо, В.С Герасимова, Г.Г Горелова, Л.И Орлова.М.,1999. - 269 с.
4. Детская практическая психология /под ред. Т.Д Марцинковской. - М., 2000. - 255 с.
5. Рыбалко Е.Ф. Возрастная и дифференциальная психология. - Л.,1990. -252 с.